

K PROBLEMATIKE IDENTITY

VIERA BAČOVÁ, ZUZANA KUSÁ (eds.): Identity v meniacej sa spoločnosti. Košice 1997, 286 s.

Problematika sociálnych identít - ich analýza sa v poslednom desaťročí stala perzistujúcou témou v spoločenských vedách. Dopyt po nových poznatkoch v tejto oblasti sa dá čiastočne vysvetliť aj situáciou v prednovembrovom období, keď sa téma sociálnych identít ideologizovala, resp. na druhej strane marginalizovala. V období 90-tych rokov sa situácia zmenila a sme svedkami zvýšeného záujmu dotknutých vedných disciplín o analýzu jednotlivých foriem sociálnych identít. Zároveň však možno zaznamenať aj akúsi úzkostlivú vedeckú partikulizáciu, až striktné uzatváranie sa do úzko vymedzených oblastí jednotlivých vedných odborov zaoberajúcich sa problematikou sociálnych identít. Strata či obmedzenie medziodborovej vedeckej komunikácie, akej sme svedkami v súčasnosti v problematike identity, ktorá má evidentne interdisciplinárny charakter, má za následok okrem iného terminologický izolacionizmus a paradoxne vytváranie bariér limitujúcich heuristické možnosti. V tejto súvislosti sa so sympatickou snahou o akýsi prelom či skôr pozitívny posun smerom k interdisciplinárnej diskusii pokúsili V. Bačová a Z. Kusá tým, že v závere roka 1997 usporiadali workshop k rozsiahlej téme sociálnych identít. Rezultátom realizovaného podujatia je i recenzovaná publikácia. Zostavovateľky ňou chcú záujemcom priblížiť paletu teoretických prístupov i "empirického uchopenia problému identít" (s. 5), ktoré sa na podujatí pertraktovali. V. Bačová a Z. Kusá si uvedomujú, že z rozsiahleho problémového poľa sa pokrýva len časť, čo je pochopiteľné, a orientujú sa najmä na tému hľadania identity. Túto selektívnu redukciu zdôvodňujú nasledovne: "Hľadanie identity môže byť cestou hľadania zmyslu vlastného života, budovaním súdržnosti a solidarity spoločnosti, ale aj cestou k vytváraniu hraníc medzi nami a "nimi", ktorá - ako história bolesti pripomína - nezriedka vyúsťuje do popierania práv i samotného bytia tých "druhých". To všetko sú vážne dôvody pre trvalú pozornosť spoločenských vied tejto téme." (s. 5).

Zborník príspevkov zostavovateľky vhodne rozčlenili do troch relatívne vyvážených, vnútorne tematicky korešpondujúcich častí.

Prvá časť publikácie *Teoretické reflexie identity* zahŕňa príspevky, ktorých autori sa pokúsili vytvoriť typológie identít a snažili sa zmapovať stav a situáciu v oblasti spoločenskovedného bádania v rôznych aspektoch identity.

Druhá časť zborníka je tematicky orientovaná jednoznačne, čo vyplýva už z jej názvu *Historické súvislosti vytvárania etnických identít*. Časový úsek, ktorý je v príspevkoch zachytený, resp. historický rámec, v ktorom sa skúmajú súvislosti utvárania a udržania etnických minorít, variuje od niekoľkých rokov až po niekoľko storočí.

Tretia časť publikácie obsahuje príspevky, ktoré sa zaoberajú problematikou formovania skupinových identít v širších sociálnych súvislostiach: *Utváranie skupinových*

identít v rôznych sociálnych kontextoch. Štúdie zaradené do tejto časti sú do istej miery výsledkom konkrétnych sociologických výskumov a zisťovaní. Sú v nich prezentované interesantné aktuálne výsledky výskumov rôznych aspektov identity, často s bezprostredným vzťahom k súvislostiam transformačného procesu spoločnosti. Vzhľadom na početnosť štúdií zaradených do zborníka a na ich tematický rozptyl nemožno na malom priestore, vymedzenom pre našu recenziu, venovať detailnú pozornosť každému príspevku. Preto sa zmienime len o príspevkoch, ktoré vzhľadom na odborné zameranie periodika *Filozofia* sú mu tematicky relatívne bližšie. Domnievame sa však, že napriek tomu na získanie celkového obrazu, ako aj informácie o príspevkoch, ktoré majú podľa nášho názoru značnú výpovednú hodnotu, treba uviesť prehľad príspevkov Zborníka. Kapitola I.: V. Bačová: *O veľkých a malých konštrukciách identity*, O. Mészáros: *Cestovateľ a pútnik (chronotop cesty v úvahe o identite)*, D. Alijevo: *"Etnohistorizmus" a identita epochy: na okraj súčasných historiozofických zmätkov*, J. Plichtová: *Konštrukcia identity a otázka relevantnosti experimentálnej sociálnej psychológie*, H. Hložková: *Historia magistra vitae? Alternatívne interpretácie minulosti z hľadiska folkloristiky*, Z. Profantová: *Folklor ako mýtovorný prvok: od národnej identifikácie k politickej mýtizácii*, L. Kráľová: *Politická identita (súhlas ovládaného s ovládaním)*. Kapitola II.: S. Konečný: *História v národnej ideológii Slovákov do roku 1918: klady a úskalia*, M. Piscová: *K niektorým poznatkom sociologického výskumu národnej identity*, D. Luther: *Etnická diferenciacia v procese spoločenských zmien (Bratislava v prvej polovici 20. storočia)*, M. Staško: *Vývoj identity maďarského obyvateľstva na Slovensku*, M. Homišinová: *Jazykové práva etnických minorít na Slovensku a ich súčasné interpretácie maďarskou menšinou*, M. Gajdoš: *Rusíni. Nová etnická menšina Slovenska?*, S. Gabzdilová: *Odsun Nemcov z územia Spiša v r. 1946-1947 v reflexii ich individuálnej historickej pamäti*, M. Olejník: *Transformácia identity spišských Nemcov v závislosti od meniacich sa štátoprávnych a sociálnych podmienok Slovenska v 20. storočí*, A. Jurová: *História Rómov - zdroj pozitívnej etnickej emancipácie?*, V. Paukovič: *Hľadanie etnickej identity a jej úloha v meniacej sa slovenskej spoločnosti*. Kapitola III.: J. Plichtová, E. Brozmanová: *Sociálna identita inteligencie na Slovensku*, V. Rosová, G. Bianchi, E. Rošková: *Neurčitost zmeny sociálnych identít a význam rizika*, M. Frankovský: *Vybrané aspekty analýzy štruktúry vnímania príslušnosti k makrosociálnym útvarom*, E. Bolfiková: *Sociálna identita a norma - empirická analýza vzťahu pocitu príslušnosti k makrosociálnym útvarom a jednej subjektívnej normy*, A. Križanová: *Historická pamäť a problémy identifikácie policajtov so svojou rolou*, F. Baumgartner: *K niektorým otázkam štúdia rodovej (gender) identity*, K. Fuchsová: *Samovražda ako výraz krízy identity osobnosti*, I. Rác: *Sociologická gramotnosť ako rozmer kariérovej a občianskej orientácie študentov Technickej univerzity*, Z. Kusá: *Sociálne puto a konštrukcia sociálnej identity*.

Zastavme sa teraz krátko pri vybraných príspevkoch, ktoré môžu byť zaujímavé pre filozoficky orientovaného čitateľa.

V. Bačová sa vo svojom príspevku zamerala na relatívne stručný náčrt niektorých nových pojmov a prístupov v oblasti chápania identity človeka. Autorka sa zamýšľa nad možnými základnými spôsobmi konštruovania javov sociálneho sveta človeka. Podľa jej názoru existujú najmenej dva spôsoby - esencialistický alebo primordialistický

a inštitucionalistický, situacionistický - alebo kontextový spôsob konštruovania. "Podľa esencialistického konštruovania identity v sociálnych vedách (ktoré kopíruje esencialistické konštruovanie bežného človeka) identita jednotlivca je mu daná a priori. Problémy jej formovania sú len problémy jej nájdenia, resp. jej objavenia vo svojom vnútri." (s. 13) Akýmsi teoretickým protipólom týchto esencialistických prístupov, podľa ktorých je človek po celý život akoby ponorený do existujúcich skupinovo inštitucionálnych foriem, sú inštrumentalistické alebo kontextové spôsoby konštruovania sociálneho sveta. "Ak v dejinách a v súčasných spoločnostiach jestvuje také veľké množstvo "teórií a filozofií identity" (čiže veľkých konštrukcií identity), identita nemôže byť jedincovi vopred vnútorne daná: prinajmenšom si ju musí osvojiť alebo vybrať (ak je voľba možná) podľa toho, ku ktorému spoločenstvu jednotlivec patrí alebo sa prihlási. Podľa inštrumentalistických konštruktivistických teórií si jednotlivec identitu vytvára/konštruuje, a to - obrazne povedané - takmer v každej situácii a v každom okamihu." (s. 14) V svojom príspevku sa ďalej autorka venuje vymedzeniu pojmov Veľkých a Malých Konštrukcií Identity a vzťahov medzi nimi. Pod Veľkými Konštrukciami Identity autorka chápe rozsiahle vysvetľovacie systémy myslenia povýšené na paradigmy, ktoré dávajú zmysel a legitimitu existujúcemu stavu sociálneho sveta ľudí, Malé Konštrukcie Identity v jej poňatí sú potom analogom Veľkých Konštrukcií Identity na úrovni individua ako dynamický permanentný proces sebakonštruovania, vytvárania a potvrdzovania identity. Príspevok V. Bačovej je cenný najmä tým, že nielen prináša nové poznatky, ale aj kladie otázky a upozorňuje na potrebu skúmaní v tých oblastiach, ktoré prechádzajú v súčasnej dobe výraznými zmenami.

Článok O. Mészárosa je filozofickým príspevkom do diskusie o problematike identity, pričom autor upozorňuje, že v ňom ide o jeden z možných prístupov k téme. Krátka filozofická esej O. Mészárosa je venovaná téme cesty ako existenciálu v svetovej literatúre a filozofii. Cestu O. Mészáros pertraktuje ako archetyp, ktorý nemá priestorový, ale temporálny a metafyzický charakter. V svojej úvahe autor rozoznáva dva základné kontrastné prístupy k hľadaniu osobnej identity, ktoré predstavuje na dvoch ideálnych typoch - na pútnikovi a cestovateľovi ako užívateľoch cesty.

Do tretice sme do nášho výberu príspevkov zo zborníka zaradili nesporne zaujímavý článok D. Alijeovej, ktorá sa v ňom zaoberá súvislosťami medzi "veľkými konštrukciami identity" epochy a osobnou identitou jednotlivca dezorientovaného rozpadom ideového a hodnotového systému, ktorého bol svedkom. Autorka pracuje s pojmom etnohistorizmu, ktorý aproximatívne vymedzuje ako isté historizujúce predstavy pôsobiace v ľudskom povedomí, ako "... akúsi laickú filozofiu histórie, akúsi súkromnú, doslova vreckovú historiozofiu... Ide tu o narábanie s určitými rozšírenými schémami usporiadania dejín, ktoré dovoľujú jednotlivcovi nielen ich patrične periodizovať, ale aj uvedomovať si svoju príslušnosť k určitému historickému obdobiu alebo epoche." (s. 28). Pomocou tohto pojmu a analýzy ideového vákuu, ktoré nastalo po rozpade prednovembrovej epochy "veľkej identity", prichádza autorka k skeptickému, až takmer pesimistickému záveru, že "... súčasný historiozofický chaos mimovoľne núti jednotlivca unikať do svojej súkromnej filozoficko-historickej ulity, kde sa pokúša dať dohromady vyhovujúcu verziu svojho vlastného životného príbehu." (s. 35).

Domnievame sa, že myšlienka usporiadať interdisciplinárny workshop, t.j. poskytnúť možnosť a priestor na diskusiu o identite, bola zmysluplná a užitočná. Ako vyplýva z analýzy príspevkov publikovaných v zborníku, problematika identity v transformovanej spoločnosti je živá a citlivá a vyžaduje si stálu multidisciplinárnu pozornosť, pričom vedecké podujatia s touto témou môžu byť reálnym prínosom k funkčnej terminologickej a problémovej analýze.

Karol Kollár

PhDr. Karol Kollár, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

**REDAKCIA FILOZOFIE
ŽELÁ VŠETKÝM SVOJIM
ODBERATEĽOM A
PRISPIEVATEĽOM
ŠŤASTNÝ PRVÝ ROK NOVÉHO
MILÉNIA A VEĽA PRACOVNÝCH
I OSOBNÝCH ÚSPECHOV**